

ВИКОРИСТАННЯ ТРИПІЛЬСЬКИХ ЗНАКІВ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

КЗ «НВК:ЗШ І-ІІІ ст. гімназія №23 ВМР»¹

Анотація

Стаття присвячена питанню дослідження трипільської культури, яке триває вже понад сто років, від часу її відкриття. Усвідомлення її ролі та значення в розвитку давніх цивілізацій, зробило трипільську тему популярною і актуальною. Інтерес до неї не вищує і в наш час, адже феномен цієї культури висуває перед сучасною наукою низку проблем. Останнім часом помітно поживався інтерес науковців до знакових систем та духовного світу трипільців. Навіть майстри народного мистецтва, знайшли чи не єдиний на цій землі відгомін та пам'ять трипільської епохи, яка збереглась через тисячоліття, знаходять натхнення у віднайдених шедеврах трипільців. За символами-знаками трипільців, стоять їхня духовність, їхній світогляд, святощі, тотеми. Що ж пошановували і що задобрювали трипільці? Які сакральні об'єкти найчастіше зафіксовані у їхній орнаментіці? Сьогодні у кожній українській сім'ї є вишиванка, кожна сім'я святкує Великдень, розмальовуючи писанки, але не кожен здогадується, що в них можуть бути відгуки тисячоліть. Що ж вони несуть у собі?

Ключові слова: трипільська культура, орнамент,

Abstract

The article is devoted to the research of Thrypillian culture, which has been going on for more than a hundred years, since its opening. Aware of its role and importance in the development of ancient civilizations, made the Thrypillian theme popular and relevant. Interest in it does not subsist in our time, because the phenomenon of this culture puts forward a number of problems facing modern science. Recently, the interest of scholars in sign systems and the spiritual world of the Thrypillians has become noticeably revived. Even the masters of folk art, have found almost the only one on this land, the echoes and the memory of the Thrypillian era, which have survived through the millennia, are inspired by the discovered masterpieces of the Thrypillians. According to the symbols, the signs of the Thrypillians, their spirituality, their outlook, holies, totems are theirs. What did the honors and trivialities mean? What sacred objects are most often recorded in their ornamentation? Today, every Ukrainian family has an embroidered embroidery, each family celebrates Easter, painted eggs, but not everyone is convinced that thousands of reviews may be in them. What sacral objects are mostly fixed?

Keywords: Thrypillian culture, decorative pattern

Трипілля, чи було це повноцінною державою чи ні - археологи та історики сперечаються до цих пір. Безсумнівно тільки одне - за тисячі років до нашої ери величезні поселення на території сучасної України вже існували. І не схожа ні на що кераміка - свідство унікальності цієї цивілізації. Ровесники шумерів, а може, і їх предки ...

Трипільські орнаменти вже 100 років тому вразили науковців своєю зачарованістю та незрозумілою силою. Ця загадкова сторінка з книги минулого протягом усієї історії досліджень Трипілля привертала увагу різних категорій дослідників. Деякі з них мали чудові ідеї, вирішували великі проблеми, потроху

збирали факти на їх підтримку, доповнюючи міркуваннями відсутність ланки у доказах. Інші перебирали десятки тисяч фрагментів посуду, шукали певні закономірності та збирали факти на їх підтвердження або спростування, роблячи при цьому скромні висновки.

Одна з основних ознак цивілізації – писемність. Чи була вона у трипільців? Дехто вважає, що так, була, інші заперечують. Чи можемо говорити, що трипільська знакова система ефективно передавала інформацію від покоління до покоління?

Цілком можливо, що у випадку з трипільським світом маємо справу з історичним феноменом - початковими фазами виникнення ієрогліфічної писемності. На мальованому посуді трипільської культури Т. Ткачук простежив розвиток знакової системи з кінця V до початку III тис. до н.е., тобто впродовж понад 1000 років, що показує, наскільки тривалим є процес становлення писемності [1].

Мистецтво кожного народу у своєму розвитку пройшло орнаментальну стадію. Зародження орнаменту пов'язується з періодом пізнього палеоліту, а найбільший його розвиток у доцивілізаційний час припадає на мідно-кам'яну (енеолітичну) добу. Трипільські прокреслені й мальовані орнаменти на культових (обрядових) посудинах, на наш погляд, можемо інтерпретувати, з одного боку, як лінійну графіку (акцентуючи увагу власне на рисунку), а з другого, – як кольоровий розпис. Не викликає сумнівів, що трипільське мистецтво було частиною життя, частиною різного роду магичних практик тодішньої людини, виконувало низку функцій: простого позначення (в обміні інформацією), апотропеїчну (захисту та оберігання), комунікативну (у зверненні до вищих, потойбічних сил, зокрема й під час супроводження померлого в інший світ), сакралізації та символізації простору. Деякі артефакти ставали об'єктом презентації певного образу (ідеї) або об'єктом поклоніння; інші використовували в системі первісної освіти та виховання. Трипільські орнаментовані речі (посудини, пластика, модельки жител) ставали матеріалом суб'єкт-об'єктної взаємодії: їх розташовували в певному місці (біля домашнього вівтаря або вогнища, клали в поховання), скидали в розколотому вигляді в ями (напевно, як відпрацьований матеріал після проведення ритуальних дій), ховали від зайвих очей. Крім того, давній орнамент був одним з механізмів збереження, трансляції та активізації досвіду, що виконує роль регуляції та регламентації основних форм людської діяльності [2].

Поєднання окремих знаків-символів на підставі певних правил та загальних схем орнаментальних композицій дозволяло «записувати» цілі «тексти», залишалось зробити лише крок до створення власної писемності, адже символіка трипільців за доби мальованого посуду налічувала вже понад 300 окремих знаків та їх блоків, деякі з них наведені на рис. 1 [3].

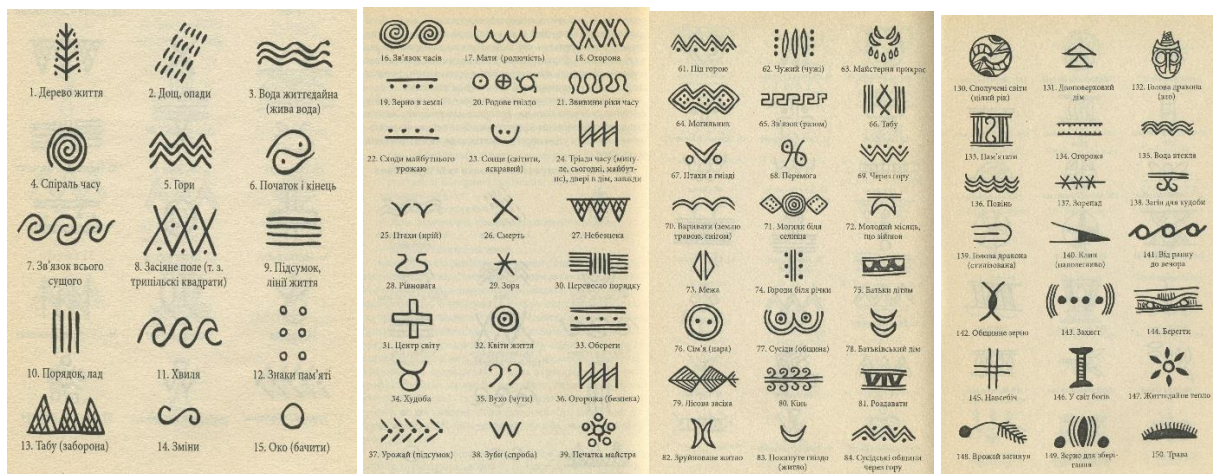

Рис.1 Трипільські символи

Враховуючи походження трипільської культури, цілком логічно шукати серед її матеріалів, починаючи з раннього етапу, знаки, схожі на ті, що були поширені в неолітичних культурах Балкан та Центральної Європи. Серед них є відомі давнім шумерам «зірка Іштар», «рослина», «вода», «будиночок». Однак трипільська цивілізація зникла раніше, ніж ця система перетворилася на писемність. Мистецтво створення орнаментів і піктограм, одного разу народившись, пережило тисячоліття. Якщо зберемо разом кераміку наступних часів, то побачимо, як у бронзовому віці на посудинах різних культур Європи ніби нізвідки знову з'явилися спіральні орнаменти, а потім зникли, щоб відродитися у декорі корчаг, мисок та кубків ранньозалізного віку - скіфський час. А потім новий злет - орнаменти й

календарі на сірих вазах черняхівської культури. Яким чином це давнє мистецтво, ці знання пережили тисячоліття, як ними оволоділи народи Європи, що розмовляли різними мовами, як передавали цю спадщину з покоління у покоління - одна із загадок історії [4].

Трипільське суспільство пішло власним шляхом, створивши та розвинувши оригінальні для Старої Європи ритуали, в яких важливу роль відігравали певні символи, що дійшли до нас у вигляді орнаментальних композицій на давньому посуді та статуетках. Добу золотого віку Трипілля забезпечувало вічне повернення й вічне повторення основного ритму космосу, його періодичне руйнування й творення, що символізує ритуал спалення трипільських поселень. Космічну структуру мають усі релігійні події трипільців, пов'язані із народженням та родючістю, а святенність жінки залежить від святенності Землі та Місяця. Усі трипільці були дітьми Матері – Землі.

Вода, яку трипільці символічно зображували хвилястими стрічками, є носієм зародків життя, як і земля, в якій все швидко розвивається й дає плоди. Вода перебуває на початку та наприкінці космічного циклу. У трипільських розписних орнаментах земля, вода невидимо поєднані в одну систему з рослинами, тваринами і людністю даної місцевості та ґрунтом, що їх породив, вона носить на собі і харчує. Деякі трипільські скульптури супроводжуються рослиною символікою. Відомо, що божество являється також у вигляді рослини, бо є джерелом відродження та «вічного життя». Призначалися вони, звичайно, не археологам, їх адресатами були давні божества, вищі сили, до яких зверталися люди, що жили між Карпатами та Дніпром багато тисяч років тому. Проте сталося так, що їх отримали ми. Що у цих посланнях? Це питання рфлишається відкритим [5].

Українська вишиванка та писанка починалися з візерунка. З давніх-давен народи, що населяли нашу землю, відображали явища природи у символах та орнаментах. Ошатності трипільському посуду надавали стрічки з косих ліній, концентричні кола, безконечники у формі змія. Геометричним орнаментом прикрашали свій одяг скіфи. Вишиванку носили і жінки, і чоловіки – на срібних бляшках VI століття, знайдених на розкопках, зображено воїнів з вишивкою на грудях.

Саме слово “писанка” походить від слова “писати”, а це означає, що наші предки писали на яйці, і більшість писанкових символів є свідченням цього. Треба підкреслити, що такі знаки-символи розміщені в певному порядку лише на старих українських писанках, які сьогодні доволі складно знайти, але вони мають надзвичайну наукову цінність. Новіші писанки, починаючи від тридцятих років, мають також усі ці знаки, однак вони вже розміщені абияк і не мають такої вартості.

У наші дні купити вишиванку легко - адже вона стала більше, ніж просто святковим одягом. Після останніх подій, що сколихнули країну, її носять як символ хоробрості, незламності духу. І не тільки у нас – до українських традиційних орнаментів вдаються такі модні бренди як Valentino, John Galliano, Gucci! У вишиванках були помічені Кейт Мосс, Холлі Беррі, Енн Хетевей. Вишиванки є в Мадонни, Зінадіна Зідана та Джекі Чана.

Традиційні візерунки, творча інтерпретація і бездоганна якість виконання народжують справжні шедеври з українською душею.

Воно й не дивно - багатство колоритних традицій і неповторна краса візерунків дозволяють творити чудові сучасні вишиванки.

Ще у світогляді трипільців, від яких, за даними вчених, походять 55% українців, міфологія була своєрідною формою моделювання світу. Відомо, що у пантеоні трипільських богів одне з головних місць надавалось Великій Богині-Матері - жіночому началу родючості, в якому відображалось уявлення про відтворюючі функції Землі, Жінки, Природи. Культ матері, який в українців пов'язувався з обожнюванням землі, став основою етнічної домінанти українського національного характеру.

Розвинена знакова система, створена носіями трипільської культури, загалом може сприйматися, як свідчення існування у них писемності.

Символіка збереглася у народній пам'яті досі, але за тисячоліття загубився її таємний зміст. Залишилася лише зовнішня форма.

Нині ми виявилися позбавленими духовних орієнтирів. Тому люди прагнуть до звичаїв, що збереглися у народі. Християнська церква з повагою ставиться до залишків стародавньої наївної віри, розуміючи, що під забобною формою криється зворушливе ставлення до рідної природи, до свого краю, до давніх звичаїв, до національної культури.

Та чи не найбільше орнаментальної символіки трипільців зберегло наше писанкарство, яке свої витоки бере зітворених їхніх ритуальних керамічних яєць.

Отже, ще 6 тисяч років тому археологи знайшли перші взірці праписанок, виліплених з глини. Власне, тільки проаналізувавши символіку й семантику писанкових орнаментів усієї України у

порівнянні з трипільськими знаково-образними системами, ми маємо всі підстави стверджувати, що писанкова мова українців успадкована від трипільців. Ті ж символи Хреста, Кола, Хреста в Колі, Сварги (Сигми), Ромба, Безконечника, Спіралі, 7-8 кутної зорі (народні майстрині їм дають свої назви, розробляють нові сюжети, основані на традиційних мотивах) світославні трипільці позначили на своїх храмах, житлах, посуді, антропоморфній пластиці. Отже, генетична пам'ять українців зберегла для прийдешніх поколінь священні символи Світоосягнень їхніх прапращурів – трипільців.

Мандруючи стежками історії, ми пізнаємо її глибинну неосяжність, що через тисячоліття відкриває таємниці буття нашого народу, могутню силу його духовного коріння, відчуваємо неопосередкований контакт з минулим.

До того, щоб зрозуміти символи, які використовуються в народному побуті, відчути їх, треба йти роками, читаючи книги, відвідуючи музеї, перешиваючи старі узори, малюючи писанки, працюючи на гончарному крузі, тощо. Як результат, кожен приходиться на цьому шляху до свого - хтось створює, бо подобається, хтось - із наміром привнести тим чи іншим знаком на сорочці гармонію та добро у своє життя...

Але як би там не було, таким чином ми зберігаємо ці символи, даємо їм нове життя. Не дарма ж кажуть, що трипільські орнаменти - це наше найдревніше письмо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу. - К.:Наш час, 2007. - 296 с. - (Сер. «Невідома Україна»).
2. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства (доктора філософії) Годенко-Наконечна Олена Петрівна, ТРИПІЛЬСЬКА ОРНАМЕНТИКА: ТИПОЛОГІЗАЦІЯ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ, СЕМАНТИЧНІ, ХУДОЖНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ, - К., 2017
3. Трипільські логографічні символи та їхнє тлумачення. - «Зорі Трипільля», автори Євген Паламарчук та Іван Андрієвський, видавництво «Теза». Вінниця, 2005
4. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу. - К.:Наш час, 2007. - 296 с. - (Сер. «Невідома Україна»)
5. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. — Харків, Фоліо, 2007.

Целик Наталія Миколаївна – вчитель історії та правознавства, вчитель I категорії

Бурдейна Олеся Вікторівна – учениця 6-Г класу КЗ «НВК:ЗШ I-III ст. гімназія №23 ВМР»

Гонта Людмила Вікторівна – учениця 6-Г класу КЗ «НВК:ЗШ I-III ст. гімназія №23 ВМР»

Tselik Natalia M. - Teacher of History and Law, Teacher of the 1st category, Grammar School 23

Burdeina Olesia V. - form 6-D, Grammar School 23

Honta Lyidmila V. – form 6-D, Grammar School 23